

ANDREI PANDELE
DECEMBRIE '89
ÎN 89 DE IMAGINI

DECEMBER '89
IN 89 FRAMES

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Locuiam în Drumul Taberei, și cablul troleibuzelor a fost distrus pe 21 decembrie. Am rămas în apartamentul părintilor, din centru. Am dezvoltat filmele într-un revelator improvizat. Nu aveam termometru, filmele au ieșit palide. Unele clișee nu se puteau mări prin procedeu argentic. Filmele din decembrie 1989 le-am copiat prin contact. Aveam poze timbru de 24×36 mm. Ochiul omenesc nu distinge detalii sub 1/10 mm. O mare de capete minusculă mi se părea pe atunci fără interes.

Reproduse digital la înaltă rezoluție și procesate, acele clișee arată detalii nebănuite. Minuscule pe film, când sunt mărite capetele devin neașteptat de expresive. Dând pe din afară de adrenalină, aproape fiecare personaj se comportă ca pe scenă. Fotografiile dispuse cronologic au o mare putere de asociere. Îți reamintesc și detalii pe care le credeai de mult uitate. Eram cu toții plini de speranță în acele zile.

Pe 21, pe la ora 14, mă îndreptam către Bulevardul Magheru. Intersecțiile mari erau blocate de cordoane de scutieri – elevi de la școlile Ministerului Afacerilor Interne și militari în termen. Ofițerii de milicie erau depășiți de situație. La capetele cordonului stăteau militari ai Unității Speciale de Luptă Antiteroriste. Aveau arme cu pat rabatabil, căști de oțel și priviri de gheată. În fața cordonului se adunau oameni de toate felurile. În primul rând erau câteva personaje ultra-active, fie dornice să devină lideri, fie provocatori.

Eram pe trotuarul dinspre est, unde e acum McDonalds, cu aparatul mare Nikon F3 la mine. După o vreme, am făcut 3-4 clișee. Motorul MD4 țăcănea zgomotos. Soarele apunea în față, pe Strada Enescu, unde două TAB-uri își turau motoarele. Lumina ar fi fost mai bună pe trotuarul de vizavi, spre Piața Amzei, dar acolo șansele de retragere erau mai mici. Pe partea mea, pasajul de la Grădinița și gangul AGIR oferea două șanse suplimentare.

Când demonstranții se adunau în grup compact în fata cordonului, TAB-urile intrau în viteză pe mijloc, și baricada se desfăcea. Toată lumea privea spre mașinile blindate. În acel moment, militarii USLA își alegeau o victimă și o umflau. La a treia intrare a TAB-urilor în mulțime, un tip cu cască m-a apucat de cotul stâng, deși eram pe rândul trei. Fusesem remarcat. Cei care erau între noi l-au oprit să avanseze. Am scăpat ușor și am plecat imediat. La Universitate, un USLA i-a smuls prietenului C. Văduva aparatul din mâna, cu 35 de poziții făcute. El a scăpat. Alții au fost prinși și chiar torturați.

M-am dus acasă la părinți și am lăsat aparatul. Am schimbat haina cu una neagră, mai groasă. Se făcea noapte. M-am întors în Piața Romană. Cordonul avansat depășise Cinema Studio, împingând grupul de protestatari. Acum nu mai erau elevi în cordon, deși nu puteai fi sigur pe întuneric. Oamenii se simțeau ca la sărbătoare. Surescitați, manifestanții strigau: „Noi suntem poporul!” „Voi pe cine apărăți?” „Jos Cizmarul și Savanta!”

Mămăliga tocmai explodase.

Dintr-o dată ne-am trezit împresurați. Deasupra pieței se învârtea jos un elicopter cu proiectoare foarte puternice, care făceau mai ușor de urmărit grupurile de „turbulenți”. Mă gândeam să mă retrag pe Căderea Bastiliei, când au apărut pe contrasens două mașini, din care au sărit cadre MAI. Persoane în civil, cu bastoane de cauciuc, venind dinspre Magheru, îi presau pe cei din preajmă, încercând să-i prindă în plasă. Din Calea Dorobanți veneau pe trotuare grupuri de milițieni.

Pentru a închide cursa, au decis să întoarcă troleibuzele 79 și 86. Să nu traverseze bulevardul, să nu le permită demonstranților să scape urcând în ele. Doi angajați ITB le întorceau din mers, ținând funia care lega cele două trolee. Le treceau direct pe cealaltă linie de contact, între AGIR și actualul Pizza Hut. Tocmai urmau să fie întoarse două, venind din sensuri opuse. Am pândit clipa când luminile elicopterului au depășit locul unde eram. În obscuritate, am trecut printre cele două troleibusu care întorceau.

Am fugit vreo douăzeci de metri, pe mijlocul străzii, la adăpostul troleibuzului, depășind cu bine grupul de milițieni, care nu m-au observat, atenții la sutele de manifestanți rămași în piață. Le-am scăpat și de data asta. Noaptea am dormit la părinți, în centru.

M-am dus pe 22 decembrie la serviciu ocolind pe Magheru. Dimineața era ceată. Nu se luminase complet. Băieții spălau cu detergent niște pete mari, roșii, sinistre. Piața Universității era ocupată de tancuri grele. La birou era o atmosferă de înmormântare. Unii vorbeau cu voce joasă despre morți, despre ce s-a spus la Europa Liberă. Alții, mai puțini, vorbeau cu voce tare despre patriotism și trădători.

Aveam mașina la un service din Dorobanți. Pe la orele 10:15 nu am mai rezistat și am coborât. În hol erau treizeci de oameni, stând la cinci metri de poartă. Poarta o ținea șeful serviciului personal. M-am dus lângă el și i-am spus că merg să-mi iau mașina din service. Nu se poate, mi-a răspuns. Am mai făcut un pas, l-am împins ușor. A cedat imediat. Am ieșit, cu ceilalți tropăind după mine. M-am hotărât să merg în Dorobanți. Nu circula nimic. Am ajuns pe jos la service. Acolo nu era nimeni.

Oamenii se adunau la Televiziune; orele erau 11:20. Unii se băteau să intre. Era o debandadă de nedescris, un spectacol de neuitat. Am scos aparatul. Au apărut și TAB-urile, cu omenire cățărată pe ele – și pseudo-revolutionari deja în stare de ebrietate. Pe la 12, am auzit comunicatul la radioul unei Škode: Ceaușescu a fugit!

Lumea era în delir, mai ales tinerii. În următoarele 20 de minute am fost sărutat de o mulțime de bărbați. Au apărut pancarte strani: „Doamna Cornea la palat cu Dinescu alăturat”. Am mai scris despre asta. Acum am căutat pozele și le-am scanat. Ce să vezi: pancartă pe pânză, cu bețe diferte, care pare scrisă parțial cu sablonul!

Am ajuns la CC, în Piața Palatului, acum a Revoluției, pe la orele 13:15. Erau găzii peste găzii. Dar aveam trei aparate. M-au lăsat imediat să intru în clădire: „Să înregistrez istoria”. Aveam doar un film de rezervă în afara de cele deja în aparate. În clădire mai erau fotografi: RS, IB, PA. și încă unul plecat între timp afară. Fiecare făcea ce dorea. Am încercat să fotografiez nebunia din piață și lumina deosebită.

Când s-a întunecat, au început să se audă rafale de armă automată. Din ce în ce mai susținute, reale sau nu. Am sărit jos de la etajul întâi. Aveam soția speriată în mulțime. Am ajuns seara târziu din nou la părinti.

Ne uitam și noi la TVR. Începuseră zvonurile cu teroriștii. La ora 23:45, cineva sună la ușă. Gigi! Era fratele meu, venit de departe. Șeful reanimării de la Bichat, spitalul Paris-Nord, ales să dirijeze grupul Médecins sans

I lived in Drumul Taberei; the trolley wires were cut on December 21st. So I stayed in my parents' apartment, downtown Bucharest. I developed the films in an improvised solution. I had no thermometer, so they looked rather pale. Some shots could not be enlarged through argentic process. I copied the films from December 1989 by contact. I had stamp photos of 24×36 mm. Human eye cannot see details under 1/10 mm. A multitude of minuscule heads seemed to me back then completely uninteresting.

Digitally reproduced and processed, those shots reveal surprising details. Even though they are so tiny on film, if enlarged these heads become unexpectedly expressive. Overpowered with adrenaline, all characters act as if they were on stage. Looked at chronologically, the photos have a great strength of adjunction. They remind you of long forgotten details. We were all so hopeful those days.

On December 21st, around 2 pm, I was heading towards Magheru Boulevard. The large street junctions were blocked by troops armed with riot shields – students at the Ministry of the Interior's schools and recruits. Militia officers could no longer handle the situation. The troops were co-ordinated by militaries from the special unit (USLA). They had guns with reversible stocks, steel helmets and icy eyes. People of all kinds were gathering in front of the military barricade. In the first row some well-known figures, leaders to be, or aggressors could be spotted.

I was standing on the eastern sidewalk – today's a McDonalds there – and I had my Nikon F3 camera with me. After a while, I took 3–4 pictures. The MD4 motor clicked noisily. The sun was setting ahead, on Enescu Street, where two tanks raced their engines. The light would have been better on the opposite sidewalk, towards Piața Amzei, but I had fewer

chances to back off safely from there. On my side, the passage from Grădinița and the AGIR alleyway offered me extra chances to escape.

When protesters gathered in compact groups in front of the military barricade, the armoured carriers marched full speed right through the middle to scatter the group. Everybody was staring at the armoured machines. That very moment the USLA militaries chose a victim and took him away. When the armoured carriers hit the mob for the third time, a guy with a steel helmet grabbed my left arm, though I was in the third row. I had been seen. The people around us stopped him. I managed to escape quite easily and left immediately. At Universitate an USLA soldier fetched my friend C. Văduva's camera. He had taken 35 photos. My friend got away, but others were caught and tortured.

I went to my parents' and left my camera. I changed my coat with a black and warmer one. It was getting dark. I returned to Piața Romană. The military had advanced and already passed Cinema Studio, pushing the protesters backwards. The barricade was no longer formed of students – not sure though, as it was pitch dark. People seemed to be celebrating. The protesters were shouting in excitement: "We are the people!" "Whom are you defending?" "Down with the Shoemaker and the Scientist!"

The ticking bomb had just exploded.

Suddenly we realized we were surrounded. A helicopter was flying low above the square, with powerful light projectors to ease the hunt after the groups of "turbulents". I was thinking to step back and go to Căderea Bastiliei when two cars unexpectedly appeared on the opposite lane, dropping off officers from the Ministry of the Interior. Men with batons, dressed as civilians, came from Magheru and pushed everyone in their way, trying to trap them. From Calea Dorobanți, militia groups marched on the sidewalks.

To close the trap, they decided to turn back trolleys 79 and 86, preventing them to cross the boulevard and aid the protesters to escape. Two employees of the public transport company turned the trolleys as they were coming, holding the wire that connected the two. They pushed them right on the other contact wire, between the AGIR and the present-day Pizza Hut. They were about to turn back two trolleys coming from opposite directions. I lurked for the moment when the helicopter's lights passed my spot. Protected by the dark, I sneaked between the two trolleys.

I ran for about 20 meters, in the middle of the road, hidden by the trolley, I safely passed the militia, who didn't notice me, while being busy with the hundreds of protesters in the square. I managed to get away again. That night I slept over my parents'.

On December 22nd I went to work detouring on Magheru. It was a foggy, dim morning. There were men washing up some sinister red spots in the streets. Tanks had taken over Piața Universității. I found a somber atmosphere at the office. Some were saying in a low voice that people had died the night before, so they had heard at Radio Free Europe. Others – fewer – talked loudly about patriotism and traitors.

I had my car in a service on Dorobanți. Around 10:15 am I couldn't help going down. In the lobby there were 30 men, standing five meters away from the door, guarded by the chief of personnel. I approached him and said I was going to pick up my car from service. That wasn't possible, he answered. I stepped forward, slightly pushing him. He let me go straight away. I got out, with all the others flocking behind me. I decided to go to Dorobanți, but there was no public transport. So I went to the service on foot. No one was there.

People were gathering in front of the national Television – it was 11:20 am. Some were fighting to get in. It was a huge mess, an unforgettable spectacle. I took out my camera. Then the armoured carriers showed up, with lots of men on top of them – and drunken pseudo-revolutionaries. Around 12 o'clock I heard the news at the radio of a Škoda: Ceaușescu had fled!

The mob was delirious, especially young people. During the next 20 minutes several men kissed me. Weird banners appeared: "Mrs. Cornea at the palace, with Dinescu by her side". I've written about this before. I've searched for the photos and scanned them. Well, well: a cloth banner, with two different sticks, which seems carefully written in stencil!

I reached at the Central Committee in Piața Palatului, today – "the Revolution Square", around 1:15 pm. Guards were all over. But I had three cameras with me. They allowed me to get inside instantly: "To record the history". I had an extra film besides the ones in my cameras. There were other photographers in the building: RS, IB, PA. And one more, who left the country in the meanwhile. Everyone did what they pleased. I tried to photograph the whirl in the square and the exquisite light.

Strada Arthur Verona, 11.12.1989.

Luni, 11 decembrie, a nins. Capitala „Epocii de Aur” se preschimba sub zăpadă.
Pentru câteva ore, orașul murdar devinea imaculat.

Arthur Verona Street, 11.12.1989.

On Monday, December 11th, there was a heavy snowfall. "Golden Age" Bucharest changed underneath the snow. For a few hours, the dirty city looked immaculate.

Calea Victoriei, duminică, 17.12.1989.

Pe Calea Victoriei era interzisă circulația auto. Biblioteca Centrală Universitară apărea intactă, ca și inscripția de deasupra clădirii Comitetului Central al PCR.

Calea Victoriei, Sunday, 17.12.1989.

No car was allowed on Calea Victoriei. The Central University Library was still intact as was the inscription above the Central Committee of the Communist Party.

Bulevardul Magheru, joi, 21.12.1989, pe la ora 14.

Mitingul comandat de Ceaușescu a degenerat în demonstrații de protest. Intersecțiile centrale au fost blocate de cordoane ale Ministerului de Internă. În fața lor, aici, la terasa Grădinița, se adunau oamenii sătui de cuplul Ceaușescu.

Magheru Boulevard, Thursday, 21.12.1989, around 2 pm.

The rally commissioned by Ceaușescu degenerated into civic protests. The central street junctions were blocked with ranks of police officers from the Ministry of the Interior. Here, at the Grădinița restaurant, people tired of the Ceaușescu couple crowded in front of the troops.

